

2.2. RAZINE FUNKCIONIRANJA VIZUALNIH OBILJEŽJA GOVORENOGA JEZIKA

Proces iskazivanja rezultira globalnim iskazom kojim ostvarujemo govorni čin (naredba, obećanje, poziv itd.) i time djelujemo na sugovornika. Posturomimogestualne manifestacije grade globalni iskaz kako na planu izraza tako i na planu sadržaja. Čim se bilo koji element u globalnom iskazu mijenja, dolazi do promjene na planu sadržaja.

Ako izričaj *Dođi* izgovorim uz osmijeh i vedar pogled upućen sugovorniku te uzlazećom intonacijom, ostvarit ću govorni čin srdačnog i ljubaznog poziva sugovornika da sjedne. Ako isti izričaj izgovorim istom intonacijom bez osmijeha i pogleda spuštenog ispred sebe, moj govorni čin *poziva* će u sebi sadržavati ljubaznost bez posebne srdačnosti.

Ako pak izričaj *Dođi* izgovorim silazećom intonacijom uz namršteno lice i pogled, ostvarit ću govorni čin ozbiljne naredbe kojom sugovornika stavljam u sebi podređen položaj očekujući poslušnost. Izgovorim li isti izričaj istom silazećom intonacijom uz osmijeh i blago namršteni pogled moj govorni čin naredbe neće imati neupitnost iz prethodnoga primjera, dopuštajući sugovorniku mogućnost neobvezujućeg izbora između posluha i neposluha...

Dakle svaka promjena na planu globalnog izraza, uključujući i promjenu PMG⁸⁰ manifestacija, donosi promjenu na planu sadržaja, pa je prema tome vizualni, posturomimogestualni aspekt neosporno sastavni dio globalnog iskaza. Globalni sadržaj nekog iskaza interpretiramo uvidom u plurimodalnost iskaza u danom kontekstu i situaciji, spregom osnovnog sadržaja koji proizlazi iz jezičnoga sustava kodova te funkcionalnoga sadržaja koji proistječe i iz jezičnoga sustava i iz pragmatike konkretne situacije.

Posturomimogestualne manifestacije su vidljiva sastavnica sveukupnoga govorenog izraza, pa igraju značajnu ulogu na nekoliko razina:

1. na razini izričaja i iskaza unutar usmenoga diskursa,⁸¹

⁸⁰ Posturomimogestualnih

⁸¹ *Rečenica* je kompleksni jezični znak koji je dio diskursa (usmenog ili pisanog) te ujedno i sam može biti diskurs a da je pritom cjelina kojoj pripada (tekst) diskurs više razine uobličen međusobnom kohezijom i koherencijom pripadajućih jezičnih postava. *Izričaj* je isječak govora koji je stankama, intonacijom i smislom uobličen u cjelinu, na segmentalnom se planu može i ne mora sastojati od rečenice čije dijelove na okupu održavaju čvrsta gramatička pravila. Dakle, pod izričajima podrazumijevamo i govorene rečenice poput *Petar je bolestan.* ili *Petar nije danas otišao u školu jer je bolestan.*, i verboakustične ostvaraje poput: *Zaré Ooo! Petreé Koji auto.Fiju brijju! Au! Eee... , Aha...* itd. *Iskaz* je ostvaraj govorno-jezičnog izraza u konkretnoj komunikaciji unutar pripadajućeg konteksta i situacije. Iskazivanjem sudionici usmene komunikacije pretvaraju jezik u diskurs i realiziraju govorne činove.

2. na razini organizacije su-obraćanja, relacije, strukturacije interakcije u pripadajuće komunikacijske jedinice,⁸²
3. na razini šireg konteksta i situacije.

2.2.1. RAZINA IZRIČAJA I ISKAZA UNUTAR USMENOGA DISKURSA

Posturomimogestualnim, vidljivim sredstvima govorenoga jezika možemo pratiti ili pak u potpunosti vizualno izvesti određeni frazem te nadomjestiti verboakustični izričaj. U tom slučaju se radi o *emblematičkim gestama* (npr. /kimanje glavom gore-dolje/ = *da*, /odmahivanje glavom u jednu i drugu stranu/ = *ne*⁸³ /osmijeh, širom otvorene oči, poluotvorena ruka se lagano spušta i zatvara ispod brade/ = frazem u hrvatskome jeziku: *Puna šaka brade* kojim izražavamo zadovoljstvo itd.). Emblematičke su geste⁸⁴ sociokulturno najočitije obilježene u odnosu na ostale vrste posturomimogestualnih manifestacija.

Uzgovorne geste obavezno prate govornu aktivnost i mogu se podijeliti na (usp. 2.1.2.5.):

- *Fonogene geste*, koje proizlaze iz aktivnosti fonacijskih organa, npr. kretnje usana dok govorimo.
- *Silingvističke geste*, koje proizlaze iz usmene jezične djelatnosti i u tijesnoj su povezanosti sa segmentalnim dijelom iskaza. Silingvističke geste podrazumijevaju: *ritmičke, intonacijske ili udarne geste* koje proizlaze iz ritma govora (najčešće se radi o pokretima glave i ruku); *modalizacijske geste* su vizualne manifestacije govora kojima govornik iskazuje svoj odnos prema onome što govori (najčešće se radi o izrazima lica; usp. opisane Primjere (2) i (3) realizacije izričaja *Dođi* u 2.1.2.5., usp. Primjeri (4) i (5) u 2.1.2.5.). Osim što izražavamo emocije, licem *modaliziramo* ono što govorimo. Ako ljubaznim glasom i smiješeći se zamolimo sugovornika da otvori prozor, ne znači neminovno da smo u tome trenutku dobre volje ili da nam je sugovornik nužno simpatičan, nego da želimo ostvariti govorni čin pristojne zamolbe.
- *Ilustracijske geste* vizualno opisuju sadržaj iskaza u gestikulacijskome prostoru. Napomenimo da je unatoč sličnostima između ilustracijskih i emblematičkih gesta, glavna razlika u tome što se ilustracijske geste ne mogu razumjeti bez pratećeg verbalnog izričaja dok emblematičke

⁸² Interakcija, modul, sekvenca, izmjena, intervencija, govorni čin (Pavelin Lešić, „Strukturacija usmene interakcije licem u lice“, *Govor/Speech*, godina XXII (2005), broj 2, Zagreb, str. 155-165. ISSN 0352-7565. Članak je dostupan na webu).

⁸³ I u hrvatskome i u francuskome jeziku.

⁸⁴ Koristeći se terminom gesta, podrazumijevamo raznovrsne posturomimogestualne manifestacije, a ne isključivo pokrete ruku pri usmenoj aktivnosti.

geste mogu u potpunosti nadomjestiti govoreni izričaj. Među ilustracijskim gestama razlikujemo (usp. 2.1.2.5.):

- a) *deiktičke geste* ili geste pokazivanja,
- b) *ikoničke geste*:
 - *spaciomimičke geste* predstavljaju u gestikulacijskome prostoru stanovitu prostornu strukturu o kojoj se govori,
 - *kinemimičke geste* igrom tijela asociraju na stanje ili radnju o kojima je riječ,
 - *piktomimičke geste* crtaju referent u gestikulacijskome prostoru.
- c) *ideografske ili metaforičke geste, geste posude/prijenosnici, vezne geste* predstavljaju u gestikulacijskome prostoru apstraktne pojmove ili odnose o kojima se govori.

Sve navedene kategorije gesta (a, b, c) imaju za cilj na svojstven način utjeloviti u gestikulacijskome prostoru sadržaj o kojem je riječ u govorenoj komunikaciji. Kinemimičke geste koriste igru tijela govornika da bi ilustrirale sadržaj, dok ostale geste na ovaj ili onaj način, najčešće rukama, oblikuju referent u gestikulacijskome prostoru.

Ideografske geste na metaforički način predstavljaju apstraktne pojmove i odnose te vežu iskaze u manje ili veće dijelove diskursa u obliku konkretnih prostornih odnosa projiciranih u gestikulacijski prostor. Kao što riječima nerijetko pripisujemo fizičke attribute kazujući *šuplja fraza, prazne riječi* ili *duboka misao* kao da njihov sadržaj raspolaže vertikalnom dimenzijom, tako i ideografske geste opredmećuju ili utjelovljuju u gestikulacijskome prostoru apstraktne entitete kao da se radi o konkretnim objektima i posudama.⁸⁵

Dok su ilustracijske geste a i b po svojoj naravi ikoničke tj. oslanjaju se na analogije utemeljene na sličnosti referenta s pojavnom stvarnošću vanjskoga svijeta, ideografske i metaforičke geste se oslanjaju na analogije koje su čista kognitivna kreacija našega uma i zadanoga diskursnog okvira (vezne geste ili kohezivi).

2.2.2. RAZINA STRUKTURACIJE INTERAKCIJE

Termin interakcija koristi se za općenito uzajamno djelovanje osoba u zajedničkoj komunikaciji kao i za njezinu konkretnu realizaciju.

Kada se radi o konkretnoj realizaciji stanovite govorne interakcije, onda je riječ o konkretnom komunikacijskom događaju koji se može raščlaniti na manje jedinice.

⁸⁵ D. McNeill ih naziva *containers* ili *conduit metaphors* (1995: 147).

E. Goffman se u ovom smislu koristi terminom *susret* (1973: 23), što ga preuzima i J. Cosnier (1987b: 304). Susret je, dakle, svaka epizoda u kojoj je jedna osoba u prisustvu druge ili drugih osoba s kojom/kojima ulazi u ovu ili onu vrstu suobraćanja. Ostale jedinice komunikacijskog događaja su: interakcija, modul, sekvenca, izmjena, intervencija, govorni čin (usp. Pavelin Lešić, 2005: 155-164).

Sinkronizacijske geste omogućuju organizaciju interakcije i njezin nesmetani tijek. Među njima razlikujemo :

- *fatičke sinkronizacijske geste* pomoću kojih govornik daje do znanja partnerima interakcije da im se obraća, drži riječ, provjerava recepciju i animira kontakt;
- *regulacijske sinkronizacijske geste* kojima sugovornik sudjeluje u interakciji i surađuje na konvergentan ili konfliktan način u položaju sugovornika.

Načine na koji PMG manifestacije strukturiraju usmenu komunikaciju licem u lice te konstitutivne jedinice govorene interakcije licem u lice svakako bi trebalo temeljitije istražiti.

2.2.3. RAZINA ŠIREGA KONTEKSTA I SITUACIJE

Uz navedene tipove razgovornih gesta,⁸⁶ postoje geste koje mogu biti od važnosti u razgovornoj interakciji licem u lice a da ne proizlaze neposredno iz usmene govorne aktivnosti niti joj neminovno pripadaju. *Autistične geste* ili geste samousredotočenja (češkanje, popravljavanje frizure, odjeće i sl.), *ludističke geste* (poigravanje predmetima u neposrednoj blizini, kao npr. ključ, privjesak, kutija cigareta itd.) i *geste namještanja i prilagođavanja predmetima i osobama oko nas* (najčešće se radi o promjeni položaja i držanja s tendencijama približavanja ili udaljavanja, davanja ili primanja itd.) pripadaju razini šireg okvira komunikacijske situacije i njihovo događanje proizlazi iz usmjerenosti na samu situaciju a ne iz usmjerenosti na komunikacijsku aktivnost.

Radi se o pokretima koji proizlaze iz stvarnosti u kojoj se stanovita govorena aktivnost odvija, i oni mogu ili ne moraju vršiti neku funkciju na razini iskaza ili interakcije. Na primjer, promjenom položaja u naslonjaču mogu na razini interakcije dati sugovorniku do znanja da želim nešto reći, a može se raditi o pukoj promjeni položaja radi vlastite udobnosti.

U svakom slučaju da bismo razlučili kakva je uloga određene PMG manifestacije, uvijek moramo imati uvid u globalnu komunikacijsku situaciju koja uokviruje usmenu interakciju licem u lice.

⁸⁶ Ili PMG manifestacija koja su vizualna obilježja usmene komunikacije licem u lice.